

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱԳԵՏԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ
ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀԱՆՁԸ ՀԱՏՈՒԿ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ
ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ

Մամիկոնյան Կ.Հ.

Փորձաքննությունների ազգային բյուրո,
Երևան, Հայաստան

Հողվածում ներկայացվել է դատական փորձագիտական հետազոտության և գիտական հետազոտության միջև գոյություն ունեցող խնդրահարույց զուգահեռների վերաբերյալ դատողություններ, որոնց վերլուծության արդյունքում առավել կերպով է ամրապնդվում դատական փորձագետի կողմից հատուկ գիտելիքների կիրառման՝ փորձագիտական բնագավառում գիտական հետազոտական աշխատանք կատարելու փորձառություն ունենալու պահանջը: Հողվածում դիտարկվում են նաև գիտության, հատուկ գիտելիքների և փորձագիտական հետազոտության միջև գոյություն ունեցող կապերը և նույնական այն ասպեկտները, որոնք թույլ են տալիս հիմնավորել փորձագիտական և գիտական հետազոտական գործընթացների բնորոշումներում նույն ուղենիշի ներդրված լինելը:

Բանալի բառեր. դատական փորձագետ, փորձաքննություն, փորձագիտական հետազոտություն, գիտական հետազոտություն, հատուկ գիտելիքներ, գիտական հետազոտական գործընթաց:

Ներկայումս փորձագիտական հանրային կողմից դատական փորձագետի կողմից գիտական հետազոտական աշխատանք կատարելու փորձառության պահանջի վերաբերյալ ներկայացվող դատողությունները բավականին արդիական են դարձել, այն իմաստով, որ օրենսդրական պահանջից ելնելով փորձագետն իր գործունեությամբ պետք է հավաստի, որ տիրապետում է կոնկրետ բնագավառի բավարար հատուկ գիտելիքների [1, 1-ին և 3-րդ մասեր]: Որից և, ի վերջո, բխեցվում է հետևյալ հարցադրումը. փորձաքննությունը կառուցվածքային, բովանդակային և պրոֆեսիոնալիզմի դրսևորման առումներով արդյո՞ք համարվում է գիտական հետազոտության յուրահատուկ տեսակ՝ բավարարելով գիտական հետազոտությանը ներկայացվող բնորոշմանը, ինչպես այնուամենայն էն որոշ հեղինակներ, թե՛ այն փորձագետի կողմից իրականացվող զուտ մասնագիտական գործունեություն է, որն ունի ընդամենը նախաձեռնողի կողմից առաջադրված որոշակի ոլորտային հարցերին պատասխանելու նպատակ:

Տարբեր հեղինակների կողմից «**գիտություն**» հասկացության վերաբերյալ տրվել են տարբեր սահմանումներ, որոնցից առավել օբյեկտիվ հնչում է հետևյալ սահմանումը. «գիտությունը մարդու գործունեության ոլորտ է՝ ուղղված իրականության վերաբերյալ գիտելիքների մշակմանը: Այդ գործունեության հիմքում ընկած են տվյալների և փաստերի

Թղթակցական հասցեն՝ Մամիկոնյան Կարեն Հովհաննեսի, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի գիտական հետազոտությունների և տեխնիկական փորձարկումների համակարգման բաժնի պետ, տնտեսագիտական և հաշվապահական փորձաքննությունների բաժնի փորձագետ, Հայաստան, ք.Երևան, Խակոբյի պող., 24, e-mail: mamikonyankaren@gmail.com

հավաքագրումը, վերջիններիս շարունակական նորացումը, համակարգումը, և դրանց վերլուծության հիման վրա նոր գիտելիքի ստեղծումը, ինչպես նաև՝ երևույթների պատճառահետևանքային կապերի բացահայտման և դրանց զարգացման կանխատեսումներ կատարելու հնարավորության առումով հասարակության մեջ ընթացող երևույթները նկարագրող ընդհանրացումների ձևակերպումը» [2, էջ՝ 72–78]:

Նոր գիտելիքի ստեղծման արդյունավետության գնահատում իրականացնելու նպատակով անհրաժեշտ է հիմնավորել հետազոտության նորույթը՝ ներկայացնելով (հրապարակելով) այն համանման այլ խնդիրների և դրանց վերաբերյալ հայտնի լուծումների հետ համադրման միջոցով: Հարկ է նկատել, որ գիտական հետազոտության նորույթը դիտվում է որպես ստեղծագործական աշխատանքի արդյունք, միևնույն ժամանակ՝ այլ նմանատիպ գիտական աշխատանքներում ներկայացված հեղինակների դիրքորոշումները կարող են աղբյուր հանդիսանալ, օգնել կամ նպաստել նոր արդյունքի ստացմանը:

Այսպիսով, վերը ներկայացվածը հիմք է տալիս ընդունելու, որ **գիտական հետազոտական աշխատանքը դիտվում է որպես անհատի կողմից իրականացվող ստեղծագործական բնույթի աշխատանք:**

Փորձագետի վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի (01.07.2022 թվականից ուժի մեջ մտած) 59-րդ հոդվածով սահմանված է փորձագետի վերաբերյալ հետևյալ պահանջները.

- «1. Փորձագետը վարույթի առարկայով չչափազրգոված այն անձն է, որը հատուկ գիտելիքների կամ հմտությունների օգտագործմամբ օժանդակում է վարույթին՝
- 1) հետազոտություն իրականացնելով և դրա հիման վրա գրավոր եզրակացություն տալով.
- 2) առանց հետազոտություն իրականացնելու գրավոր կարծիք տալով.
- 3) ապացուցողական կամ վարութային այլ գործողության կատարմանը մասնակցելով:
- 3. Փորձագետը պետք է տիրապետի գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի բավարար հատուկ գիտելիքների»:

Իսկ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (ուժի մեջ է 09.04.2018 թվականից) 44-րդ հոդվածով սահմանված դրույթի համաձայն.

«1. Որպես փորձագետ կարող է հանդես գալ համապատասխան կրթություն, ունակություն, հմտություն կամ փորձ, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքում՝ նաև որակավորում (թույլտվություն, լիցենզիա, արտոնագիր և այլն) ունեցող գործունակ ֆիզիկական անձը»:

Հանրահայտ է, որ դատական գործի քննության բարձր որակի ապահովման պայմաններից է ապացույցների հավաքման, ստացման ու գնահատման ընթացքում հատուկ գիտելիքների լայն կիրառումը:

Նախ և առաջ, պետք է նշել, որ «**հատուկ գիտելիքների**» բնորոշման վերաբերյալ հայտնի հեղինակների, մասնավորապես՝ Տ.Ա. Լիլուաշվիլիի, Մ.Մ. Սոկոլոսկու, Տ.Վ. Սուխանովի, Ա.Ա. Էյսմանի, Գ.Գ. Նուկովի, Յու.Գ. Կորոլևսկու, Մ.Կ. Տրեուշնիկի, Ա.Ա. Վատակովի, Վ.Վ. Յիրկալի, Վ.Կ. Լիսիչենսկոյի և այլոց կողմից տրվել են հիմնականում հետևյալ տեսակետները.

- հատուկ գիտելիքները տեղեկությունների ամբողջություն են, որոնք ստացվել են հատուկ մասնագիտական, պրոֆեսիոնալ պատրաստության արդյունքում և հնարավորություն են տալիս տիրապետողին լուծելու այս կամ այն հարցը որոշակի ոլորտում,

- այդպիսի գիտելիքների տիրապետում են սահմանափակ թվով մասնագետներ, այսինքն դրանք չեն համարվում հանրամատչելի,
- դրանք դուրս են համընդհանուր ոլորտից և ծագում են մարդու փորձից ու հատուկ պատրաստվածությունից,
- լինելով որևէ ոլորտում տեղեկատվության ամբողջություն, մասնավորապես՝ գիտության, տեխնիկայի, արհեստի՝ կիրառվում են ապացուցողական գործունեության մեջ,
- իրազեկ անձանց կողմից գործնականում ստուգված մասնագիտական գիտելիքներ են,
- տեսության վրա հիմնված բազմակողմանի ուսումնասիրված մեթոդների և միջոցների ամբողջություն են,
- հատուկ գիտելիքները գտնվում են իրավական գիտելիքների սահմաններից դուրս,
- և վերջապես՝ այդ գիտելիքների ամենաբնորոշ և առաջնային հատկանիշը՝ նրանց կապն է գիտության հետ:

Այսուհանդերձ, ընդունված է համարել, որ իրավագիտության բնագավառի գիտական տվյալները հատուկ գիտելիքների շրջանակի մեջ չեն մտնում, իրավունքի բնագավառում փորձաքննություն նախաձեռնել թերևս հնարավոր է միայն սահմանադրական դատարանի պրակտիկայում: Համաձայն ՀՀ օրենսդրության քրեական վարույթին Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի կամ միջազգային իրավունքի հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում [1, 4-րդ մաս]: Ի դեպ, հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ ձեռք բերված փաստական տվյալները շատ դեպքերում անվանվում են նաև «գիտական փաստական տվյալներ»:

Այսպիսով, վերոնշյալն ի մի բերելու պարագայում կարելի է հետամուտ լինել այն դիտարկմանը, որ հատուկ գիտելիքները իրավագիտության բնագավառից դուրս գիտելիքներ են, ուսումնական ծրագրային մակարդակից բարձր, որոնք կիրառվում են փորձագիտական բնագավառում քրեական և դատական վարույթների համար ապացուցողական տեղեկատվություն ստանալու նպատակով: «Հատուկ գիտելիք» ասելով պետք է հասկանալ մասնագիտական գիտելիքների, ունակությունների և հմտությունների ամբողջություն, որոնք ձեռք են բերվել հատուկ կրթության միջոցով կամ աշխատանքային փորձի արդյունքում, համահունչ են գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի զարգացվածության աստիճանին և գնահատվում են բավարար փորձագիտական գործունեության իրականացման համար:

Ստացվում է, որ դատական փորձագետ նշանակված անձին ոչ թե «փորձագիտություն» մասնագիտության անհրաժեշտ գիտելիքներ են պետք, այլ հետազոտություն կատարելու միջոցով որոշակի մասնագիտական ոլորտում առաջադրված հարցերի հիմնավոր պատասխաններ կամ տրված խնդիրների գիտականորեն հիմնավորված լուծումներ գտնելու ունակություններ:

Այս տեսակետից, դեռևս արդիական է մնում բարձրացված այն հարցադրումը, թե՛ կարելի՞ է արդյոք պնդել, որ դատական փորձագետը նաև գիտական հետազոտական աշխատանք կատարելու փորձառություն պետք է ունենա:

Այսպես, գիտական հետազոտությունների հիմնական նպատակն է որոնել խնդիրների լուծումներ, հիմնել մեթոդներ, ստեղծել մեթոդական մոտեցումներ և սկզբունքներ,

վերաձևակերպել մոտեցումներ, բացատրել երևույթներ, զարգացնել տեսություններ, ընդլայնել գիտելիքներ, հերքել արդյունքներ և այլ ստեղծագործական նույնաբնույթ գործունեություններ: Խնդիրները սովորաբար ներկայացվում են՝ ուսումնասիրել, պարզել, որոշել, բացահայտել, հաստատել, նշել, նկարագրել, սահմանել, իրականացնել, ապացուցել և այլ բառակապակցությունների միջոցով առաջադրված հարցադրումների ձևակերպմամբ:

Ըստ տեսության՝ **գիտական հետազոտության** կենտրոնական խնդիրը կայանում է հիպոթեզների, այն է՝ որպես ցանկացած խնդրի հնարավոր լուծման գաղափարի առաջադրման մեջ: Հատկանշական է, որ ի սկզբանե պետք է ըմբռնել ու վերլուծել ուսումնասիրվող խնդիրը և այնուհետև փորձել կոահել լուծման հիպոթետիկ, հավանական գաղափարը: Խնդիրների լուծման հավանական գաղափարները (հիպոթեզները) առաջադրվում են երկու հիմնական փուլով՝ խնդրի վերլուծությամբ և դրան հաջորդող հիպոթեզի ավարտի փուլով՝ համադրությամբ:

Ըստ ամենայնի, գիտական հետազոտության և դատական փորձագիտական հետազոտության կազմակերպման գործընթացները կարելի է ներկայացնել հետևյալ քայլերով.

Աղյուսակ.1

N	Գիտական հետազոտության և դատական փորձագիտական հետազոտության կազմակերպման գործընթացների համեմատականը	
	<i>Գիտական հետազոտության գործընթացը</i>	<i>Դատական փորձագիտական հետազոտության գործընթացը</i>
1	այժմեականության հիմնավորում	առաջադրվում են ՀՀ օրենսդրության համապատասխան դրույթների խախտման հետևանքով կազմված քրեական կամ դատական վարույթների շրջանակներում հիմնավոր կերպով պարզման (ապացուցման) ենթակա հարցեր
2	նպատակի, խնդրի սահմանում	փորձաքննության նպատակը՝ վարույթի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները պարզելու համար անհրաժեշտ գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառում, այդ թվում բնագավառում հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ փորձաքննության կատարումն է: (<i>ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, հոդված 252</i>)
3	օբյեկտը և առարկան	<i>փորձաքննության օբյեկտ են՝</i> փորձաքննությանը ներկայացվող առարկաներ, իրեղեն ապացույցներ, փաստեր, երևույթներ, իրադարձություններ, տեխնոլոգիաներ, գործողություններ, գործունեություններ (նյութական և ոչ նյութական օբյեկտներ), <i>փորձաքննության առարկա են՝</i> փորձաքննությամբ հաստատման (բացահայտման) ենթակա փաստացի տվյալները, հանգամանքները, այսինքն՝ այն բնորոշվում է որպես քննարկմանբուսումնասիրությանբմիտքն

		գբաղեցնող խնդիրենյութ [3, հատոր 1, էջ՝ 105]
4	կիրառվող մեթոդների ընտրություն	կիրառված մեթոդների նկարագրություն (ՀՀ քրեական դատավարության, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության և ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքերում նույն պահանջն է)
5	գործընթացի նկարագրություն	կատարված հետազոտությունների նկարագրություն (ՀՀ քրեական դատավարության, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության և ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքերով նույն պահանջն է)
6	հետևությունների ձևակերպում	հետազոտություններից արված հետևություններ (ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրք, հոդված 40)
7	եզրահանգում	առաջադրված հարցերի հիմնավորված պատասխաններ (ՀՀ քրեական դատավարության, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության և ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքերով նույն պահանջն է)

Աղյուսակի յուրաքանչյուր կետով համեմատականներ տանելու պարագայում պարզ է դառնում, որ բնորոշումները իմաստային առումով գրեթե նույնական են, այսպես.

- Առաջինի դեպքում՝ հետազոտության այժմեականությունը և նշված վարույթների շրջանակներում պարզման (ապացուցման) ենթակա հարցերը երկուսն էլ նույնականացվում են հետազոտության առարկայի էության մեջ:

- Երկրորդի դեպքում՝ իրականացվող հետազոտության կոնկրետ խնդիրներն անհրաժեշտ է լուծել ձևակերպված նպատակին համապատասխան: Այսինքն, փորձաքննության կատարման համար առաջադրված խնդիրների (բացահայտել, որոշել, պարզել) լուծումները պետք է բխեն հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ իրականացված աշխատանքի արդյունքից՝ ինչ նպատակով էլ հենց նշանակվում է փորձաքննությունը:

- Երրորդի դեպքում՝ գիտական դիտանկյունից ընդունված է համարել, որ օբյեկտն այն երևույթն է կամ գործընթացը, որը խնդրահարույց իրավիճակ առաջացնելու պատճառով ընտրվել է ուսումնասիրություն կատարելու համար: Իսկ օբյեկտի սահմաններում առանձնանում է առարկան, որը դիտվում է նույն օբյեկտի առանձին մաս, կողմ կամ հատկանիշ, ինչպես և՛ դրանց փոխակերպումների օրինաչափություններ: Ընդհանուր մոտեցմամբ, հետազոտության առարկայից պետք է բխի հետազոտության թեմայի սահմանումը:

- Չորրորդի դեպքում՝ մեթոդները (բառարանային գիտական բնորոշումն է՝ եղանակ, կարգ, կերպ, ձև, բնության և հասարակական կյանքի երևույթների ուսումնասիրության և ճանաչման գիտական եղանակ), ընդհանուր առմամբ, այն համապատասխան գործիքակազմերն են, որոնք ծառայում են փորձաքննությունների ընթացքում փաստական նյութի ձեռքբերմանը կամ

տվյալների ստացմանը: Համարվում է, որ հետազոտության մեթոդների միջոցով են հասնում առաջադրված նպատակների իրականացմանը:

- Հինգերորդի դեպքում՝ հետազոտության գործընթացի նկարագրությամբ լուսաբանվում է այն մեթոդիկան (բառարանային գիտական բնորոշումն է՝ մեթոդակարգ, գործնականորեն որևէ աշխատանք կատարելու կանոնների համակարգ, ընթացակարգ), ինչը սահմանելով, ըստ էության, փորձագետը ստեղծել է իր կողմից կատարվող աշխատանքի ճանապարհային քարտեզը:

- Վեցերորդի դեպքում՝ հետազոտություններից արված հետևությունները և դրանց ձևակերպումը կարևորվում է էականի, նորի, խնդիրների լուծման սեփական մոտեցումների հստակ մեկնաբանմամբ, ինչն, այսինքն, իրականացված փորձագիտական հետազոտության դեպքում՝ տեսական, վերլուծական և գործնական արդյունքների արձանագրումն է:

- Յոթերորդի դեպքում՝ առաջադրված հարցերի հիմնավորված պատասխանները փորձագիտական հետազոտության ժամանակ ստացված առանձին արդյունքների արձանագրումն է՝ վարույթի համար նշանակություն ունեցող կոնկրետ հանգամանքները պարզելու նկատառումից ելնելով, ինչը և գիտական հետազոտության ավարտի փուլով՝ եզրահանգմամբ տալիս է սահմանված նպատակի, խնդրի վերաբերյալ սպառիչ պատասխաններ:

Այսպիսով, ընդհանրացման արդյունքում պարզորոշ է դառնում, որ գիտական հետազոտության և դատական փորձագիտական հետազոտության գործընթացների բնորոշումներում նույն ուղենիշն է ներդրված, հիմքում՝ գիտական հետազոտության ողջ ընթացքին ներկայացվող տրամաբանական քայլերն են և ՀՀ օրենսդրությամբ դատական փորձագիտական հետազոտության մասով սահմանված առանձին դրույթների պահանջները:

Այդուհանդերձ, բացի բավարար հատուկ գիտելիքների տիրապետելուց, նաև ունակությունից, հմտությունից և փորձից, որպես փորձագետ անձը ևս պետք է ունենա գիտական հետազոտություն կատարելու փորձառություն: Եվ հետևաբար, հատուկ գիտելիքների կիրառման բնագավառում դատական փորձագետի գիտական հետազոտական աշխատանք կատարելու փորձառության պահանջն արդարացված է:

Գրականության ցանկ

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (ընդունված է 30.06.2021թ.-ին, ուժի մեջ է 01.07.2022 թ.-ից) 59-րդ հոդված:
2. Орлов А.И. Критерии выбора показателей эффективности научной деятельности / Контроллинг, №3, 2013, с. 72-78.
3. Է.Բ. Աղայան Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Եր., «Հայաստան» հրատարակչություն, 1976, - 1615 էջ:

ТРЕБОВАНИЕ НАЛИЧИЯ ОПЫТНОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ НАУЧНОЙ
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ СУДЕБНЫМ ЭКСПЕРТОМ
В СФЕРЕ ПРИМЕНЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ

Мамиконян К.О.

В статье представлены суждения относительно проблемных параллелей наличествующих между судебно-экспертным и научным исследованием, в результате анализа которых более чем усиливается требование наличия опытности проведения научно-исследовательской работы в области применения судебным экспертом специальных знаний. В статье также, в той или иной степени, рассматриваются связи и те идентичные аспекты существующие между наукой, специальными знаниями и экспертным исследованием, которые позволяют обосновать внедрение одного и того же ориентира в определениях экспертных и научно-исследовательских процессов.

Ключевые слова: *судебный эксперт, экспертиза, экспертное исследование, научное исследование, специальные знания, научно-исследовательский процесс.*

THE REQUIREMENT FOR EXPERIENCE IN PERFORMING
RESEARCH WORK OF A FORENSIC EXPERT IN
THE FIELD OF APPLICATION OF SPECIAL KNOWLEDGE

Mamikonyan K.

The article presents judgments regarding the problematic parallels existing between forensic and scientific research, as a result of the analysis of which the requirement for experience in conducting research work in the field of application of special knowledge by a forensic expert is more than strengthened. The article also discusses the links and those identical aspects that exist between science, special knowledge and expert research, which allow to justify the introduction of the same guideline in the definitions of expert and research processes.

Keywords: *forensic expert, expertise, expert study, scientific research, special knowledge, research process.*

Ներկայացվել է խմբագրության 25.05.2023

Ընդունվել է տպագրության 16.06.2023